LIMBA TRADUCERILOR

DESPRE LIMBA TRADUCERILOR

DE

AL. PHILIPPIDE

Discuția ar putea începe chiar de la titlul însemnărilor de față. Există o limbă a traducerilor, deosebită de limba lucrărilor originale? O traducere bună trebuie, fără nici o îndoială, să folosească limba pe care o folosesc scrierile originale. Dacă se poate spune lucrul acesta despre multe traduceri sau mai degrabă despre multe pagini din traducerile care apar la noi, despre altele ești nevoit, cînd le citești, să spui tocmai dimpotrivă. Trebuie să constați cu privire la acestea din urmă că limba lor cuprinde construcții neromînești, expresii neobișnuite în romînește sau expresii întrebuințate în chip greșit. Mai constați că uneori scriitori străini deosebiți unii de alții seamănă între dînșii cînd sînt traduși în romînește. Să zicem că acestea ar fi observații care privesc valoarea artistică. Se pot găsi însă nepotriviri care, deși nu constituie greșeli propriu-zise de limbă, dovedesc că traducătorul întrebuințează greșit cuvinte sau expresii care astăzi sînt curente, dar care la un scriitor dintr-o epocă mai veche sună prea modern. În traducerea *Măgarului de aur* de Apuleius, iscălită de I. Teodorescu și apărută de curînd la ESPLA, traducere bună în multe privințe, aflăm la p. 177 următoarea frază: „În orașul vecin era un tînăr numit Thrasyllus, dintr-o familie ilustră, cu o strălucită situație socială. „Situație socială" este o expresie modernă, nepotrivită în gura unui personaj dintr-un roman scris în secolul al doilea. S-ar fi putut găsi pentru păstrarea culorii epocii o expresie care, fără să fie arhaică (arhaismul ar constitui și el o greșeală), să nu trezească în mintea cititorului idei legate de condițiile sociale și economice ale epocii moderne. Un istoric literar de astăzi comentînd pe Apuleius poate vorbi despe situația socială a lui Thrasyllus; Lucius, eroul din *Măgarul de aur*, nu poate întrebuința această

BDD-A10392 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:31 UTC)

expresie curentă azi și care presupune în chip necesar o epocă posterioară secolului luminilor. Expresia aceasta ar fi nepotrivită și în traducerea unei opere literare din secolul al șaptesprezecelea, a *Caracterelor* lui La Bruyère de exemplu „Natalibus praenobilis, loco clarus" spune originalul (Asinus aureus, VIII, 2). Așadar și tot în traducere literară : de neam foarte mare și cu un rang strălucit. *Rang* a intrat și în poezie (Eminescu îl folosește în *Călin*).

Tot în traducerea citată mai sus, la p. 178, aflăm următoarea frază : „Găsind în sfîrșit o ocazie potrivită pentru a-și justifica prezența, se pregăti pentru crima pe care demult o plănuise". Se potrivește oare aici acest stil de raport administrativ? La aceeași pagină, în fraza imediat următoare dăm de o greșeală de limbă : „În ziua în care tînăra fată" etc. *Tînăra fată* este o expresie neromînească. Fată, fără nici un calificativ, înseamnă în romînește fată tînără (și nu tînără fată, punerea fără o necesitate stilistică, a adjectivului înaintea substantivului alcătuind altă greșeală de limbă, pe care o întîlnim destul de des prin publicațiile noastre : *micul băiat*, *micul copil*, *mica femeie*, *micul om*, *micul bătrîn*, și alte inversiuni de felul acesta, întrebuințate nu pentru realizarea vreunui efect de stil ci numai dintr-un obicei prost). Expresii de soiul celor citate aici sînt traduceri literale din frunțuzește și care, așa cum se întîmplă de multe ori cu traducerile literale, nu se potrivesc cu firea limbii. Tot franțuzisme sînt și expresiile „a tremura pentru cineva" (fr. trembler pour quelqu'un) și „a-i fi frică pentru cineva" (fr. avoir peur pour quelqu'un), și acestea destul de des întîlnite, mai ales în traducerile din limba franceză.

Cred că cele mai numeroase greșeli de limbă din traduceri au drept cauză tocmai această influență a limbii originalului asupra limbii traducătorului. Aproape că s-ar putea cunoaște limba din care s-a tradus o lucrare după felul greșelilor de limbă pe care le cuprinde traducerea sau (atunci cînd, nu prea des, traducerea este lipsită de greșeli de limbă) după anumite întorsături neobișnuite. Am pomenit de cîteva greșeli datorite influenței limbii franceze. Să amintim acum de cîteva greșeli caracteristice traducerilor din rusește. Una din ele este întrebuințarea lui *pesemne* în înțelesuri pe care nu le are, cum ar fi *de bună seamă*, *probabil*, *se vede că*, ba chiar și *desigur*. Nu trebuie, din cauza unui purism exagerat, să se evite cu orice preț *probabil* și *desigur*. *Pesemne* nu le înlocuiește întotdeauna pe acestea. Să le eviți numaidecît înseamnă să-ți micșorezi mijloacele de expresie. De multe ori acest *pesemne*, chiar dacă există în textul rusesc, nu trebuie tradus. Traducînd întotdeauna pe acest *pesemne* contrazici firea limbii romîne. Același lucru se poate spune și despre *se pare* care în multe traduceri din rusește nu este întrebuințat numai acolo unde este nevoie. În traducerile din literatura rusă clasică și sovietică întîlnești niște termeni potriviți în rusește, dar cu totul nepotriviți în romînește, unde

BDD-A10392 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:31 UTC)

distonează întotdeauna. E vorba de *taică*, *maică*, *tăicuțule*, *măicuță*. În romînește acești termeni au un înțeles precis și limitat. Nu se pot întrebuința oricînd și față de oricine. Maică și taică înseamnă mamă și tată. Taică se folosește în expresii ca *taica părintele* sau în exclamații familiare și ușor glumețe, cu predilecție în mediul mahalalei. Diminutivele *tăicuț* și *măicuță*, întrebuințate numai la vocativ în conversația unor oameni care nu sînt mahalagii sună în romînește neobișnuit. Iar cînd un bărbat spune unei femei tinere *măicuță* sau o femeie unui bărbat tînăr *tăicuțule*, efectul este comic.

Întrebam la începutul acestor însemnări dacă s-ar putea vorbi de o limbă a traducerilor. Poate că de o limbă nu, dar despre un stil general al unui grup de traduceri pe care le-aș numi corecte fără personalitate, sau mai exact despre cîteva apucături și cîteva obișnuințe proaste pe care le observăm la lectura acestor traduceri, hotărît că se poate vorbi.

Mulți traducători se feresc ca de foc de verbul *a începe* și îl înlocuiesc aproape întotdeauna cu *a prinde*. Li se pare probabil mai distins. *Prinse să vorbească*, *prinse să rîdă*, *prinse să plîngă*, *prinse să alerge*, *să mănînce*, *să cetească* etc. Cu care verb nu-l vezi asociat pe *a prinde*? Tare mă tem că este aici o influență venită din literatura originală în care acest obicei s-a luat demult; la început a fost o modulație de stil care însă mai tîrziu, tinzînd să înlocuiască aproape pretutindeni pe *a începe*, a degenerat ajungînd să fie o manieră afectată de expresie, atribuindu-i-se o calitate de scris frumos pe care n-o are. Un calc francez, pe care îl întîlnim de asemeni nu numai în traduceri dar și în literatura originală, este acesta pe care îl voi înfățișa citînd un scurt pasaj din *Mizerabilii*, tomul IV, p. 83: „Tăcerea lui Jean Valjean o cufundă în întuneric pe Fantine. O făcea din prudență? Din respect? Din teamă de a încredința acest nume unei amintiri străine?" Pasajul e atît de confuz încît e nevoie de textul francez ca să-l înțelegi: „Ce silence de Jean Valjean couvrait de nuit Fantine. Etait-ce prudence? était-ce respect?" etc. De unde vine confuzia? De la *o făcea* care vrea să traducă pe *était-ce* din original. Aflăm aici o greșeală provenită dintr-o transpunere în romînește a unei construcții franceze care, tradusă literal, contrazice firea limbii noastre. Acad. Iorgu Iordan în *Limba romînă actuală*, p. 305 (ed. din 1943) expune astfel această greșeală: „Forma' scurtă' sau neaccentuată de acuzativ a pers. 3 de feminin singular (cu sens neutral) se întrebuințează, după model francez (și german) acolo unde ea nu-i necesară, ba e chiar contrară sistemului limbii noastre. Cf., de pildă, *je le sais*, *ich weiss es*, pentru rom. *știu* (*asta*); *je vous le jure*, pentru rom. *vă jur*. Pretutindeni în asemenea cazuri uzul bun romînesc ori nu recurge la niciun fel de pronume, ori se folosește de *a(cea)sta*. Căci ele diferă esențial de construcțiile fixe, existente mai ales în vorbirea populară și familiară, ca *a o face* (*lată*, *de oaie* etc,), *a o păți*,

BDD-A10392 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:31 UTC)

a o arde, a o șterge, a o nimeri și atîtea altele, unde *o* reprezintă, într-adevăr, un substantiv și trebuie, deci să figureze". Așadar, în exemplul de mai sus, potrivit sistemului limbii noastre, nu trebuie *o făcea* ci *făcea asta*. Dar pasajul acesta e interesant, prin greșeala lui, și din alt punct de vedere, fiindcă comparîndu-l cu textul constatăm cu mirare că traducătorul n-a fost îndemnat de original ca să traducă așa. Textul nu i-a oferit un model pentru traducerea pe care a făcut-o. Textul spune : *Etait-ce prudence*? Nimic n-ar fi fost mai firesc decît ca traducătorului să-i fi venit imediat în minte fraza : *Era prudență*? sau *Ce era asta*? *prudență*? sau : *Făcea asta* (*sau făcea așa*) *din prudență*? De unde i-a venit acest *o făcea* ca și cum textul ar fi spus : *le faisait-il par prudence*? Răspunsul e simplu. A scris așa fiindcă întrebuințarea aceasta greșită a lui *o* a ajuns să fie foarte răspîndită în scrisul nostru literar deși e atît de contrară limbii noastre. Și aici cred că pricina răspîndirii acestei construcții greșite este tot convingerea unora și a altora că e frumos, elegant și distins să vorbească și să scrie stricat românește. În pasajul citat, ultima frază e și ea șubredă. Ar trebui *din teama* nu *din teamă*; dar și mai românește ar fi : *de teamă să nu încredințeze* etc.

Traducătorul conștiincios trebuie să se întrebe mereu atunci cînd traduce un text : Cum ar scrie scriitorul pe care îl traduc dacă ar scrie în limba mea? Mai ales cînd e vorba de un scriitor artist, întrebarea aceasta trebuie pusă neapărat. Dacă și-ar fi pus-o, traducătorul *Educației sentimentale*. (ESPLA, 1958) nu l-ar fi înfățișat pe Flaubert scriind fraze ca acestea (subliniez greșelile) : „Sénécal le aduse la cunoștință că vor trebui să rămînă *cu o oră mai tîrziu*" (p. 244), construcție neromînească ; „Frédéric se *reîntoarse* acasă" (p. 330), trebuie *se întoarse* ; „Nu se putea împiedica de *a resimți o* oarecare dezamăgire" (p. 431), trebuie *simți* și *o* e de prisos ; „De-atunci duse o existență dublă, dormind *nopțile* la mareșală" (p. 434), trebuie *dormind noaptea*. Adăugirea unui *re* înaintea verbelor este iar un obicei prost, și care este foarte răspîndit în scrisul românesc chiar de mai demult, nu de acuma. Un cititor cu simțul limbii, care nu știe franțuzește și care citește *Educația sentimentală* în traducere, atunci cînd dă de fraze ca acelea de mai sus își face o proastă idee despre stilul lui Flaubert și se întreabă de ce e socotit drept un atît de mare artist al scrisului.

După cum se poate vedea, chiar dacă nu există o limbă a traducerilor există obișnuințe proaste ale traducătorilor. Scopul însemnărilor de față a fost să scoată la iveală cîteva dintre ele.

BDD-A10392 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:31 UTC)